

dr Zuzanna Sury

Uniwersytet Jagielloński

dr Jakub Kołodziejczyk

Uniwersytet Jagielloński

dr Katarzyna Smoter

Uniwersytet Jagielloński

**Dyrektorzy i dyrektorki polskich przedszkoli
wobec ewaluacji zewnętrznej
realizowanej jako obowiązkowe badanie placówek oświatowych
między 2009 a 2021 rokiem**

Abstrakt

W artykule zaprezentowano wyniki badania, którego celem było poznanie stopnia osiągnięcia celów zamierzonych przez dotychczas realizowane ewaluacje zewnętrzne w opinii dyrektorów i dyrektorek polskich przedszkoli. W badaniu wzięły udział 494 osoby, które za pomocą kwestionariusza ankiety ustosunkowały się do własnych doświadczeń związanych z ewaluacją zewnętrzną realizowaną jako obowiązkowe badanie placówek oświatowych między 2009 a 2021 rokiem. Badani wyrazili własne opinie na temat stopnia, w jakim ewaluacje zewnętrzne przyczyniły się do poprawy: przebiegu procesów i efektów wychowawczo-dydaktycznych, zaangażowania uczniów i rodziców w procesy wychowawczo-dydaktyczne, zaangażowania nauczycieli w podejmowanie decyzji dotyczących przedszkola, współpracy ze środowiskiem lokalnym oraz do wzmocnienia autonomii placówki w relacjach z organami ją nadzorującymi. Wyniki badania wskazują przede wszystkim na podzielone opinie na temat skuteczności ewaluacji zewnętrznych oraz na zróżnicowanie opinii o ewaluacji ze względu na liczbę ewaluacji, w których brali udział respondenci i respondentki.

Wstęp

Zmiana formy nadzoru pedagogicznego z „ewaluacji, monitorowania i kontroli” na „kontrolę” (pkt 14 Rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 września 2021 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego) znacząco zmodyfikowała sposób rozumienia znaczenia nadzoru pedagogicznego w polskim systemie oświatowym. Konsekwencją wprowadzonej zmiany stało się zakończenie obowiązku poddawania szkół i przedszkoli ewaluacjom zewnętrznym i wewnętrznym, które przez kilkanaście lat były narzędziem diagnozy jakości pracy tych instytucji (Mizerek, 2016). Ze względu na długoletni czas wdrażania i realizacji procesu ewaluacji w polskich przedszkolach uznajemy za istotne przyjrzenie się temu, jak jego główni beneficjenci i beneficjentki oceniają sposób realizacji celów stawianych przez ewaluacjami

zewnątrznymi. Tak zasadnicza zmiana systemu nadzoru pedagogicznego wymaga pogłębionej naukowej refleksji i społecznej debaty. Kluczowym okresem, któremu należałoby się przyjrzeć, jest czas między 2009 a 2021 rokiem, gdy ewaluacje zewnętrzne funkcjonowały jako obligatoryjne badania realizowane w szkołach i przedszkolach.

Dyskusyjnych zagadnień wywołanych wspomnianą zmianą organizacji nadzoru pedagogicznego w Polsce jest wiele. Rozważyć warto chociażby prawdopodobnie mniej i bardziej odległe w czasie skutki wprowadzonych w życie modyfikacji, a także powody wprowadzonej nowelizacji. Warto przyjrzeć się nastawieniu i interesom poszczególnych grup zainteresowanych jakością polskiej edukacji wobec ostatnich zmian w nadzorze pedagogicznym. Przedmiotem rozważań warto byłoby uczynić także zasadność oraz ewentualne warunki umożliwiające podtrzymanie rozwoju ewaluacji w polskim systemie oświaty.

Wiedzę na temat dotychczas uzyskanych wyników ewaluacji i poziomów spełniania przez polskie placówki poszczególnych wymagań ewaluacyjnych można czerpać choćby z wieloautorskich monografii, które towarzyszyły realizacji projektu System Ewaluacji Oświaty, służącemu upowszechnianiu edukacji ewaluacyjnej (Mazurkiewicz, 2012b, 2012a, 2015). Wydawane publikacje stanowią zapis sposobu wprowadzania do praktyki edukacyjnej systemu ewaluacji, opartego na złożonych podstawach teoretycznych i wielu latach przygotowań poprzedzających implementację przyjętych założeń. Zakończenie obowiązku realizacji ewaluacji zewnętrznych w polskich placówkach edukacyjnych było inspiracją do podjęcia badań, które mogłyby podsumować kilkunastoletni okres ich przeprowadzania. Celem projektu badawczego zrealizowanego w grudniu 2021 roku było poznanie stopnia osiągnięcia celów zaplanowanych w ramach dotychczas realizowanych ewaluacji zewnętrznych w opinii dyrektorów i dyrektorek szkół i przedszkoli, a także identyfikacja stanowisk osób badanych wobec przyszłości nadzoru pedagogicznego w nowych warunkach prawnych. W niniejszym tekście podejmujemy tylko jeden z tych wątków, ograniczając przedmiot badań do opinii dyrektorów i dyrektorek przedszkoli na temat dotychczas realizowanych ewaluacji zewnętrznych. Celem prezentowanego tutaj badania było zatem **poznanie stopnia osiągnięcia celów zamierzonych przez dotychczas realizowane ewaluacje zewnętrzne w opinii dyrektorów i dyrektorek polskich przedszkoli**. Opis pozostałych zagadnień, które podjęliśmy w projekcie, zostanie szerzej ujęty w osobnym raporcie.

W niniejszym artykule poza wstępem teoretycznym wyróżniliśmy wybrane, najistotniejsze dla przedmiotu badań, uwarunkowania prawne działalności i badania jakości pracy polskich przedszkoli. Opisaliśmy przebieg zrealizowanego badania i charakterystykę próby badawczej. W części prezentującej wybrane wyniki podaliśmy statystyki opisowe oraz wymieniliśmy istotniejsze zależności stanowiące wynik badania. Artykuł kończy podsumowanie zawierające wnioski wynikające z analizy zgromadzonych danych.

Organizacja edukacji przedszkolnej w Polsce. Wybrane zagadnienia

Realizacja ewaluacji, w tym ewaluacji zewnętrznej, odbywa(ła) się w Polsce nie tylko w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, ale i w placówkach przygotowujących dzieci do rozpoczęcia edukacji szkolnej, jakimi są przedszkola. Instytucje te nie bez powodu bywają określane jako pierwsze, elementarne ogniwo systemu oświatowego (Zyzik, 2009). Przedszkole jest bowiem przeznaczone dla dzieci w wieku od 3 do 6 lat (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli – Dz. U. z 2019 r. poz. 502). Może być placówką zarówno publiczną, jak i niepubliczną, zakładaną i prowadzoną przez jednostkę samorządu terytorialnego, osobę prawną lub osobę fizyczną. W tym kontekście prawo oświatowe dookreśla ramy organizacyjne i programowe działania przedszkoli, ale o ich indywidualnym sposobie pracy przesądzają decyzje organu prowadzącego, a także aktywność dyrektorów, nauczycieli, rodziców oraz lokalnych społeczności (Herman, 2012). Edukacja przedszkolna jest uznawana za kluczową w kontekście wczesnego rozwoju dziecka i socjalizacji do później pełnionej roli ucznia. Spełnia też wiele innych funkcji, takich jak funkcja opiekuńcza, wychowawcza, diagnostyczno-prognostyczna, poznawcza, kształcąca czy kompensacyjno-usprawniająca (Jaworska, 2009). Współcześnie dostrzega się wiele nowych wyzwań związanych z edukacją przedszkolną, takich jak: przeobrażenia w hierarchii funkcji, jakie pełni przedszkole w życiu dziecka, reorientacja celów wychowawczych, programowanie procesu edukacyjnego dostosowanego do aktualnych uwarunkowań rozwoju dzieci, zachowanie proporcji pomiędzy różnymi rodzajami aktywności dziecięcej, zmiana relacji między przedszkolem a rodzicami dzieci do niego uczęszczającymi oraz wielokulturowość i międzykulturowość jako cechy grup przedszkolnych (Szymczyk, 2012). W odpowiedzi na zmieniające się aktualne uwarunkowania oraz przyszłe role społeczne, które będą realizowały dzieci, konieczne jest stałe aktualizowanie sposobów pracy przedszkoli. Potrzeba ta stała u podstaw włączenia przedszkoli do krajowego systemu ewaluacji edukacyjnej. Ewaluacje zewnętrzne, których dotyczy opisywane badanie, były w tym kontekście rozumiane jako złożony, dialogiczny proces dający szansę na poprawę jakości pracy tych instytucji, zgodnie z potrzebami wszystkich podmiotów korzystających z oferty poszczególnych przedszkoli.

Etapy rozwoju systemu ewaluacji oświaty w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem okresu od 2009 do 2021 roku

Jak już wspomniano, 1 września 2021 r. w Polsce weszło w życie rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki (Dz.U. 2021 poz. 1618) zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego. Przedmiotem zmiany było między innymi „zniesienie ewaluacji zewnętrznej, wewnętrznej i monitorowania jako form nadzoru pedagogicznego”. W treści tego dokumentu wskazuje się, że nadzór pedagogiczny będzie od września 2021 roku sprawowany w dwóch formach: kontroli i wspomagania. W związku z rezygnacją z kilkunastoletniej obecności obowiązkowych ewaluacji w polskim systemie oświaty warto zastanowić się nad sposobem, w jaki zostały ocenione efekty zrealizowanych w przedszkolach

badania. Dla wyjaśnienia kontekstu współcześnie podejmowanych zmian przypomnimy etapy rozwoju systemu ewaluacji edukacyjnej w Polsce. W tym celu warto odwołać się do publikacji autorstwa H. Mizerka (2017), w której autor ten dokonał systematyzacji etapów rozwoju ewaluacji, przywołując kluczowe wydarzenia w tej historii (rys. 1).



Rysunek 1. Etapy rozwoju systemu ewaluacji edukacyjnej w Polsce

Oprac. Z. Sury na podstawie: H. Mizerek (2017, s. 47–68)

Na wykresie została przedstawiona dynamika i przebieg rozwoju systemu ewaluacji oświatowej. W polskim kontekście kluczowe dla kształtowania się tego zjawiska były lata 90. XX wieku. W latach 1993–2009 mieliśmy do czynienia z okresem dynamicznej reformy tego systemu, a w kolejnym dziesięcioleciu – z „krzepnięciem” tej idei, która jak się wydaje, zaczęła „wrastać” w polski krajobraz oświatowy. Konsekwencje opisywanej zmiany rozporządzenia w sprawie nadzoru pedagogicznego (2021 r.) należy uznać za trudne do dokładnego przewidzenia, choć przyglądając się pewnym brakom proceduralnym, można snuć pewne przypuszczenia dotyczące efektów „na nowo” zorganizowanego nadzoru.

Odnosząc się do najistotniejszych wartości obowiązującego w latach 2009–2021 polskiego systemu ewaluacji oświaty, możemy opisać go, podkreślając szczególnie jego:

- a. w pełni demokratyczny charakter, uwzględniający udział wszystkich zainteresowanych osób na wszystkich jego etapach;
- b. transparentność przejawiającą się w jawności procedur, wymagań ewaluacyjnych, stosowanych narzędzi oraz płynących z tego procesu wyników i wniosków;
- c. elastyczność rozumianą jako respektowanie różnorodności szkół/placówek (a także uwzględnianie możliwości zmian kontekstu ich funkcjonowania);
- d. oraz to, że ewaluacja placówki była ujmowana jako działania zespołowe, podejmowane we współpracy i dzięki zaangażowaniu różnych partnerów.

Proces ewaluacji dzięki gromadzeniu danych badawczych umożliwiał tworzenie strategii rozwojowych i podejmowanie wynikających z nich konkretnych decyzji. Miał także służyć popularyzowaniu dobrych praktyk oraz tworzeniu szans na opracowanie rzetelnej informacji o stanie oświaty (Mazurkiewicz, 2012b).

Cele te były do roku szkolnego 2020/2021 realizowane w ramach ewaluacji zewnętrznych (przeprowadzanych przez ewaluatorów spoza przedszkoli) i wewnętrznych (badanie prowadzone w strukturach przedszkoli). Ewaluatorzy wewnętrzni projektujący badanie we własnej placówce mogli kierować się

wymaganiami ewaluacyjnymi, którymi posługiwali się ewaluatorzy zewnętrzni. Do zestawu wymagań, których stopień realizacji weryfikowały badania ewaluacyjne, należały następujące zadania przedszkola¹:

1. Przedszkole realizuje koncepcję pracy ukierunkowaną na rozwój dzieci.
2. Procesy wspomagania rozwoju i edukacji dzieci są zorganizowane w sposób sprzyjający uczeniu się.
3. Dzieci nabywają wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej.
4. Dzieci są aktywne.
5. Respektowane są normy społeczne.
6. Przedszkole wspomaga rozwój dzieci, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji.
7. Nauczyciele współpracują w planowaniu i realizowaniu procesów edukacyjnych.
8. Promowana jest wartość wychowania przedszkolnego.
9. Rodzice są partnerami przedszkola.
10. Wykorzystywane są zasoby przedszkola i środowiska lokalnego na rzecz wzajemnego rozwoju.
11. Przedszkole w planowaniu pracy uwzględnia wnioski z analizy badań zewnętrznych i wewnętrznych.
12. Zarządzanie przedszkolem służy jego rozwojowi.

Ewaluacje zewnętrzne obejmujące wszystkie wyżej wymienione wymagania realizowały badania nazywane ewaluacją całościową. Alternatywą była ewaluacja problemowa, odnosząca się do niewielkiej liczby kryteriów wybranych z powyższej listy zgodnie z indywidualnymi uwarunkowaniami funkcjonowania przedszkola poddawanego badaniu.

Niezależnie od rodzaju ewaluacji (całościowa/problemowa) przebieg ewaluacji zewnętrznej obejmował uzgodnienia udostępniane zarówno ewaluatorom, jak i pracownikom przedszkola. Do tych ustaleń należało zachowanie kolejności przytoczonych poniżej etapów ewaluacji².

1. Przygotowanie – polega na zaproszeniu dyrektora przedszkola do zapoznania się z narzędziami badawczymi i wpisania na platformę SEO wyników ewaluacji wewnętrznej (o ile przedszkole je posiada), poznawaniu przez wizytatorów do spraw ewaluacji specyfiki przedszkola, wyników ewaluacji wewnętrznej i planowaniu dalszych działań badawczych.
2. Badanie w przedszkolu – polega na zbieraniu przez wizytatorów danych przy użyciu następujących metod: badań ankietowych, wywiadów i obserwacji.
3. Podsumowanie – polega na opracowaniu zebranych danych, czyli ich analizie, przygotowaniu prezentacji, skonstruowaniu wniosków oraz na skonsultowaniu ich z dyrektorem i radą pedagogiczną.

¹ https://www.npseo.pl/action/requirements/1315wymagania_wobec_przedszkoli, stan prawny na dzień 31 sierpnia 2015.

² System Ewaluacji Oświaty. Model i zalecany przebieg ewaluacji zewnętrznej przedszkola, <https://www.npseo.pl/data/documents/2/159/159.pdf>.

Badania realizowane przez zespół ewaluatorów zewnętrznych w przedszkolu obejmowały przeprowadzenie wywiadów grupowych z osobami zaangażowanymi w pracę placówki (dziećmi, rodzicami, nauczycielami, pracownikami niepedagogicznymi, partnerami przedszkola oraz przedstawicielami organu prowadzącego). Ponadto stosowano także ankietę (przeprowadzaną wśród rodziców oraz nauczycieli) oraz obserwację zajęć. Obserwacje były uważane za istotny element ewaluacji, stąd postulat przeprowadzenia podczas jednej ewaluacji zewnętrznej przynajmniej pięciu obserwacji, „minimum po jednej w każdej grupie przedszkolnej”. Pod uwagę brano także wywiad indywidualny przeprowadzany z dyrektorem przedszkola oraz analizę danych zastanych z zaznaczeniem, iż „analiza dotyczy tylko danych adekwatnych do zakresu ewaluacji zewnętrznej”³.

Uwrażliwiano tu także na fakt, iż: „proces ewaluacji nie powinien zachęcać do tworzenia nieprawdziwych sytuacji (na przykład tworzenia niepotrzebnych dokumentów) oraz zaburzać rytmu pracy szkoły (na przykład przez długie przygotowania)” (Mazurkiewicz, 2012b).

Przyjęcie opisanych powyżej założeń wynikało z wieloletnich studiów nad współczesnymi koncepcjami badań ewaluacyjnych, które doprowadziły do stworzenia optymalnego systemu ewaluacji edukacyjnej uwzględniającego aktualnie rozwijane w państwach zachodnich koncepcje. Należą do nich koncepcje ewaluacji demokratycznej (MacDonald, 1974), ewaluacji dialogicznej (Korporowicz, 1997), ewaluacji rozwojowej (Jaskuła, 2018; Patton, 2011) czy też ewaluacji formatywnej (Mizerek, 2016).

Metodologia badania

Badanie zrealizowano metodą CAWI (Computer-Assisted Web Interviewing) za pomocą platformy Survey Monkey w grudniu 2021 r. na próbie 494 osób (n = 494). W ankiecie znalazły się pytania głównie o charakterze zamkniętym i to one zostaną opisane w dalszej części artykułu. Do udziału w badaniu zaproszono wszystkich dyrektorów i dyrektorki polskich przedszkoli (informacje na temat badania zostały rozesłane do skrzynek mailowych każdej placówki znajdującej się w bazie ogólnopolskiego Systemu Informacji Oświatowej).

Naszym celem nie była weryfikacja stopnia realizacji założeń systemu ewaluacji oświaty, lecz eksploracja opinii, jakie mają na ten temat osoby zarządzające przedszkolami. Badanie uwzględniało wypowiedzi na temat stopnia, w jakim ewaluacje zewnętrzne przyczyniały się w przedszkolach do poprawy jakości ich pracy w tych aspektach, których wspomaganie było zadaniem realizowanych w Polsce ewaluacji zewnętrznych. Skoncentrowaliśmy się zatem na wypowiedziach dotyczących stopnia, w jakim realizowane w przedszkolach ewaluacje zewnętrzne przyczyniły się do:

- poprawy przebiegu i uzyskiwanych efektów dydaktyczno-wychowawczych,
- wzmocnienia zaangażowania dzieci w procesy dydaktyczno-wychowawcze,
- wzmocnienia zaangażowania rodziców dzieci w procesy dydaktyczno-wychowawcze,

³ Tamże.

- wzmocnienia zaangażowania nauczycieli w podejmowanie decyzji dotyczących przedszkola,
- poprawy współpracy ze środowiskiem lokalnym,
- wzmocnienia autonomii placówki w relacjach z organami nadzorującymi przedszkole.

W badaniu wzięli udział przedstawiciele i przedstawicielki przedszkoli publicznych i niepublicznych. Uczestniczyły w nim w przeważającej większości kobiety (93,5%). Nieco ponad 6% badanych stanowili mężczyźni. Dane te są zgodne z opisywaną w literaturze feminizacją zawodu nauczyciela (Gromkowska-Melosik, 2018), która w jeszcze większym stopniu niż na etapie szkół podstawowych i ponadpodstawowych występuje na tym poziomie edukacji. Informacje dotyczące stażu pracy osób badanych zostały ujęte w tabeli 1.

Tabela 1. Liczebność próby badawczej z uwzględnieniem długości stażu na stanowisku dyrektora/dyrektorki lub wicedyrektora/wicedyrektorki

Staż na stanowisku dyrektora/dyrektorki lub wicedyrektora/wicedyrektorki	Liczebność	Procent
Mniej niż jeden rok	36	7,3
1–5 lat	110	22,3
6–10 lat	72	14,6
11–15 lat	62	12,6
15–20 lat	85	17,2
20 lat i więcej	129	26,1
Ogółem	494	100,0

Wśród respondentów i respondentek znalazły się osoby ze zróżnicowanym stażem na stanowisku dyrektorskim. Najbardziej liczną grupę stanowili badani i badane, u których pełnienie tej funkcji trwało 15 lat lub dłużej. Nieco rzadsze wskazania odnosiły się do krótszego stażu pracy (od 1 do 5 lat) – zadeklarowało go trochę ponad jedna piąta badanych. Liczbę od 6 do 15 lat wskazywała ponad jedna czwarta respondentów. Najmniej liczna grupa osób badanych pełniła funkcję dyrektora/dyrektorki krócej niż przez jeden rok.

Informacje ujęte w tabeli 2 odnoszą się do kwestii liczby badań ewaluacyjnych, w jakich brały udział osoby badane. Jak można zauważyć, dane te wskazują, że najliczniejsza grupa (39,5%) dyrektorów i dyrektorek uczestniczyła w ewaluacji zewnętrznej tylko jeden raz.

Tabela 2. Liczba ewaluacji, w których uczestniczyli respondenci i respondenci

Liczba ewaluacji, w których Pan(i) uczestniczył(a)	Liczebność	Procent
0	64	13
1	195	39,5
2	90	18,2
3	39	7,9
4 lub więcej	106	21,5
Ogółem	494	100

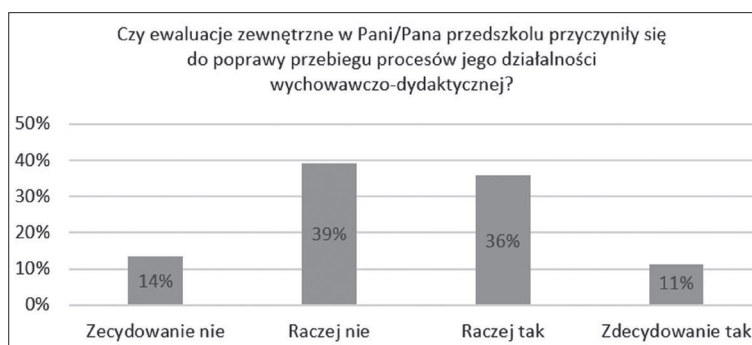
Uszczegóławiając te kwestie, warto dodać, że 18,2% badanych brało udział w dwóch ewaluacjach, natomiast 7,9% respondentów zadeklarowało uczestnictwo w trzech ewaluacjach. Przynajmniej czterech lub więcej ewaluacji doświadczyła nieco ponad jedna czwarta osób badanych.

Z uzyskanych przez nas danych wynika zatem, że niemal połowa osób badanych brała udział w ewaluacji swojej placówki więcej niż jeden raz. Co warte szczególnej uwagi, po drugiej stronie znajdują się Ci, którzy nie mogą pochwalić się udziałem w ani jednym badaniu ewaluacyjnym (13% wskazań).

Dyrektorzy i dyrektorki przedszkoli wobec ewaluacji zewnętrznych realizowanych w Polsce w latach 2009–2021. Wyniki wybranych analiz

1. Ewaluacja zewnętrzna a poprawa procesów i efektów dydaktyczno-wychowawczych

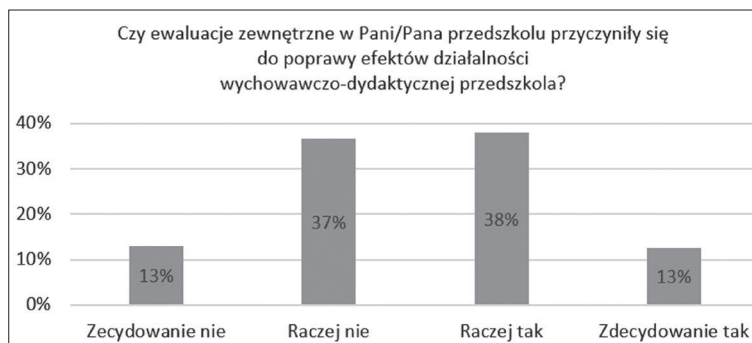
Jednym z celów stawianych przed ewaluacjami zewnętrznymi było podnoszenie jakości pracy przedszkola w zasadniczych dla jej funkcjonowania aspektach: pracy dydaktycznej i wychowawczej oraz w uzyskiwanych efektach dydaktycznych i wychowawczych. Na wykresach 1 i 2 pokazano, w jaki sposób realizację tych założeń oceniły osoby badane.



Wykres 1. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy ewaluacje zewnętrzne w Pani/Pana przedszkolu przyczyniły się do poprawy przebiegu procesów jego działalności wychowawczo-dydaktycznej?”

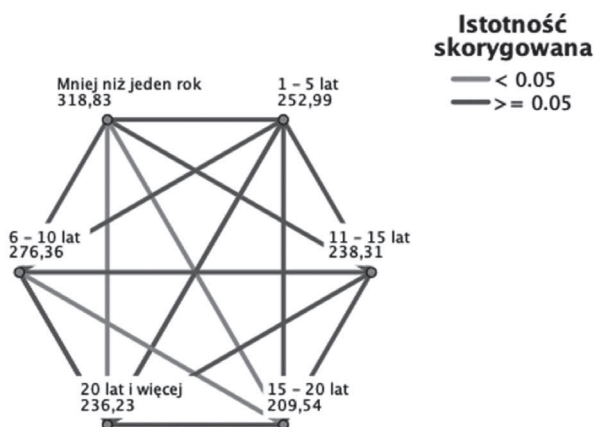
Jak można zauważyć, rozkład odpowiedzi udzielonych na to pytanie ukazuje dwie, niemal identyczne liczbowo grupy. Do pierwszej należą osoby wskazujące na pozytywne skutki ewaluacji w poprawie przebiegu procesów wychowawczych i dydaktycznych, a do drugiej osoby, które nie dostrzegają oddziaływania ewaluacji na ten kluczowy aspekt pracy przedszkola.

Analogicznie przedstawiał się rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące poprawy efektów działalności wychowawczo-dydaktycznej.



Wykres 2. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy ewaluacje zewnętrzne w Pani/Pana przedszkolu przyczyniły się do poprawy efektów działalności wychowawczo-dydaktycznej przedszkola?”

Uzyskane dane inspirują do podjęcia kolejnych analiz. Ich celem byłoby zidentyfikowanie obszarów pracy pedagogicznej realizowanej w przedszkolu, które w szczególny sposób zyskały na przeprowadzonych ewaluacjach. W przypadku obydwu powyższych pytań rozkład danych jest niemal dychotomiczny. Istnieją więc dwie grupy o odmiennych przekonaniach co do skuteczności ewaluacji, o czym świadczy podział na równoliczne grupy między osobami prezentującymi pozytywne i negatywne opinie w kwestii poprawy efektów pracy wychowawczo-dydaktycznej oraz podział na niemal równoliczne grupy osób prezentujących pozytywne (53%) i negatywne (47%) opinie na temat skuteczności ewaluacji zewnętrznych.



Rysunek 2. Opinia dotycząca stopnia, w jakim ewaluacje zewnętrzne przyczyniły się do poprawy przebiegu procesów dydaktyczno-wychowawczych w przedszkolach. Porównanie parami za pomocą testu Kruskala-Wallisa

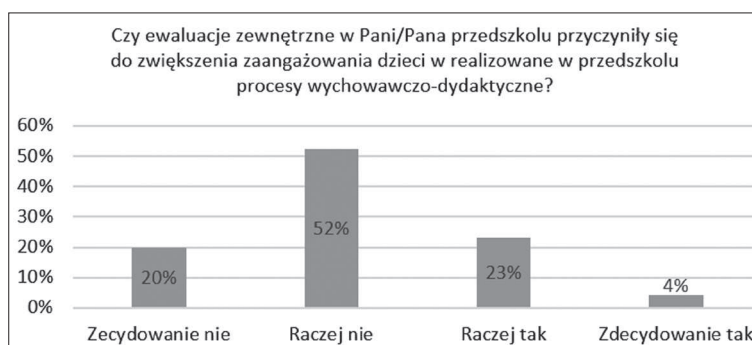
Wynikiem poszukiwania zmiennych istotnych dla owego zróżnicowania opinii było odkrycie, że znaczenie w tej kwestii ma liczba ewaluacji, w których brali udział badani. Istotne różnice (test Kruskala-Wallisa; $p < 0,005$) odnotowaliśmy w sposobie oceniania skutków ewaluacji przez osoby, które nigdy nie brały udziału w ewaluacji zewnętrznej, i te, które brały w niej udział cztery lub więcej razy. Znaczące różnice były obserwowane także w grupach o różnym stażu zawodowym, co zostało zaprezentowane na schemacie (rys. 2).

Jak wynika z danych ujętych na rysunku 2, istotne różnice można było zaobserwować między grupami dyrektorów pełniących swoją funkcję

- mniej niż rok i osobami ze stażem ponadpiętnastoletnim,
- między 6 a 10 lat i osobami ze stażem od 15 do 20 lat.

2. Ewaluacja a zwiększenie zaangażowania przedszkolaków w procesy wychowawczo-dydaktyczne

Aktywizacja dzieci uwzględniająca nie tylko wymiar dydaktyczny, ale także wychowawczy to ważne zadanie przypisywane przedszkolom (Ciak, 2014). Wiele koncepcji pedagogicznych dotyczących rozwoju dzieci na tym etapie za najważniejsze zadanie uznaje organizowanie zajęć w przedszkolu w sposób sprzyjający działaniu, inspirowaniu, podejmowaniu zadań i nowych wyzwań (Danielewicz, 2020). Zobaczmy zatem, w jaki sposób do tej kwestii odnieśli się badani dyrektorzy i dyrektorki (wykres 3).

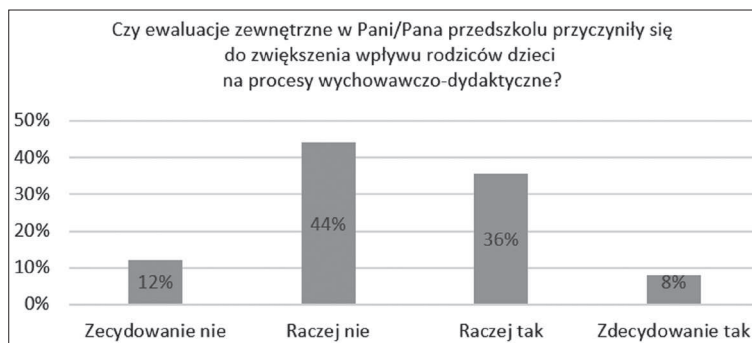


Wykres 3. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy ewaluacje zewnętrzne w Pani/Pana przedszkolu przyczyniły się do zwiększenia zaangażowania dzieci w realizowane w przedszkolu procesy wychowawczo-dydaktyczne?”

Jak wynika z danych ujętych na wykresie, jeśli chodzi o oddziaływanie ewaluacji zewnętrznej na omawianą tu kwestię, to pozytywne skutki ewaluacji dostrzegają około jednej czwartej badanych. Pozostałe osoby nie zauważają roli ewaluacji zewnętrznych w rozwijaniu zaangażowania dzieci przedszkolnych w trakcie procesu dydaktycznego i wychowawczego.

3. Ewaluacja zewnętrzna a zwiększenie wpływu rodziców dzieci na decyzje podejmowane w przedszkolu

Dyrektorzy i dyrektorki zostali zapytani również o ocenę oddziaływania ewaluacji na wzrost się zaangażowania rodziców w decyzje podejmowane w przedszkolu (zob. wykres 4).

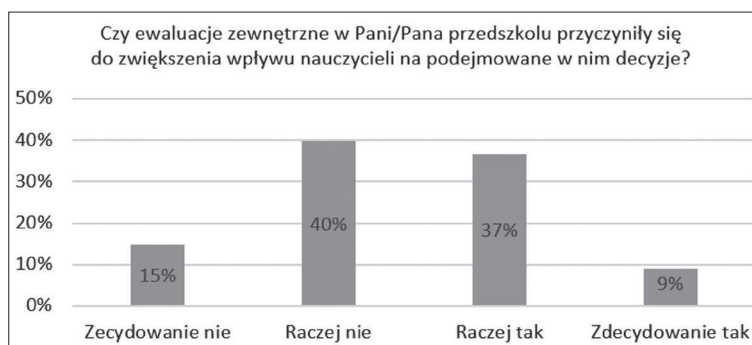


Wykres 4. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy ewaluacje zewnętrzne w Pani/Pana przedszkolu przyczyniły się do zwiększenia wpływu rodziców dzieci na procesy wychowawczo-dydaktyczne?”

Informacje opisane na wykresie wskazują, iż większość osób badanych zadeklarowała, że przeprowadzone ewaluacje zewnętrzne nie przyczyniły się do wzrostu aktywności matek i ojców w obszarze placówek przedszkolnych. Znacznie mniejsza grupa – nieco ponad 40% – dyrektorów i dyrektorek dostrzegła z kolei zwiększenie oddziaływania rodziców na życie przedszkola.

4. Ewaluacja zewnętrzna a zwiększenie zaangażowania nauczycieli w procesy decyzyjne w przedszkolu

Kolejną analizowaną przez nas kwestią były opinie respondentów i respondentek na temat stopnia, w jakim ewaluacje zewnętrzne przyczyniły się do wzrostu zaangażowania kadry pedagogicznej w podejmowanie decyzji w przedszkolu (wykres 5).

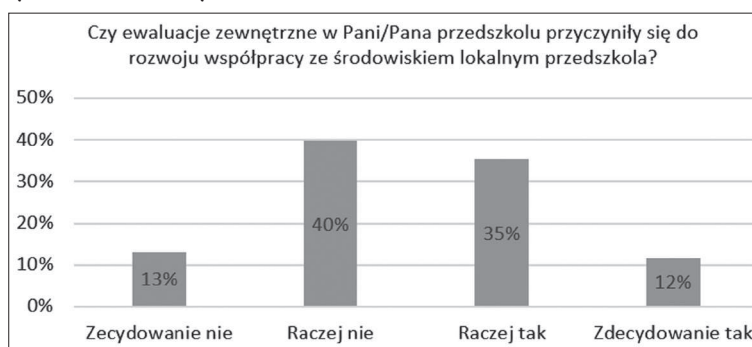


Wykres 5. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy ewaluacje zewnętrzne w Pani/Pana przedszkolu przyczyniły się do zwiększenia wpływu nauczycieli na decyzje podejmowane w szkole?”

Jak wynika z danych ujętych na wykresie, prawie połowa badanych dyrektorów i dyrektorek (45%) wskazywała na pozytywną rolę ewaluacji zewnętrznych w opisywanym tu kontekście. Nieco liczniejsza grupa nie zgadzała się z kwestią wpływu ewaluacji na zwiększenie oddziaływania nauczycieli na decyzje dotyczące pracy przedszkola.

5. Ewaluacja zewnętrzna a rozwój współpracy przedszkola ze środowiskiem lokalnym

Przedszkola podejmują wieloraką współpracę z podmiotami środowiska lokalnego, a jej intensywność i przebieg są zależne od wielu czynników. Odwołując się do wyników badań odnoszących się do opisywanej kategorii, niemal połowa osób badanych była zgodna co do tego, że ewaluacje zewnętrzne przysłużyły się rozwojowi współpracy ze środowiskiem lokalnym placówek przedszkolnych. Pozostali respondenci i respondentki deklarowali brak oddziaływania ewaluacji w tym obszarze (wykres 6).



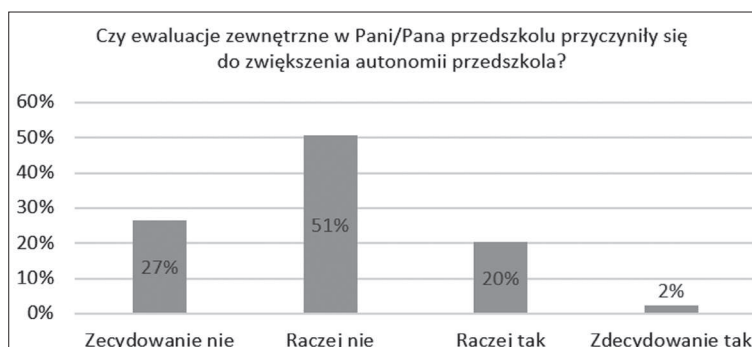
Wykres 6. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy ewaluacje zewnętrzne w Pani/Pana przedszkolu przyczyniły się do rozwoju współpracy ze środowiskiem lokalnym przedszkola?”

Warto tutaj zaznaczyć, że opinie o braku oddziaływania ewaluacji zewnętrznych na rozwój współpracy ze środowiskiem lokalnym nie muszą stanowić podstaw do wnioskowania o znaczących deficytach w tym zakresie. Współpraca przedszkola ze środowiskiem jest kwestią indywidualną i może być realizowana w sposób zróżnicowany, w zależności między innymi od typu i lokalizacji placówki (Matyjas, 2013).

6. Ewaluacja zewnętrzna a wzmocnienie autonomii przedszkola

Przyglądając się kolejnej kwestii, warto zauważyć, że przy przeważającej liczbie negatywnych wskazań jedna piąta osób badanych wskazała na wzmocnienie autonomii przedszkola w wyniku ewaluacji zewnętrznych przeprowadzonych w placówce. Dane te zobrazowano na wykresie 7.

Zagadnienie dotyczące wzmocnienia autonomii przedszkola zostało w badaniu uzupełnione pytaniami o opinie dotyczące wzmocnienia pozycji dyrektora/dyrektorki przedszkola w relacjach z organem prowadzącym i w relacjach z przedstawicielami kuratorium. Rozkład odpowiedzi na te pytania był niemal analogiczny z rozkładem odpowiedzi ujętych na wykresie 7, w odpowiedzi na nieco bardziej ogólnie zadane pytanie o autonomię przedszkola.



Wykres 7. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy ewaluacje zewnętrzne w Pani/Pana przedszkolu przyczyniły się do zwiększenia autonomii przedszkola?”

Niemal jedna czwarta (24,5%) badanych zauważa pozytywną rolę ewaluacji zewnętrznych we wzmacnianiu ich pozycji decyzyjnej w relacjach z organem prowadzącym. Nieco ponad trzy czwarte (75,5%) osób badanych nie zauważyło oddziaływania ewaluacji w tej kwestii. Analogicznie rozkładały się odpowiedzi na pytanie dotyczące wzmocnienia pozycji dyrektora/dyrektorki przedszkola w relacjach z kuratorium. Na pozytywne skutki ewaluacji zewnętrznych w tej kwestii zwróciło uwagę 27% badanych, podczas gdy pozostałe 73% nie dostrzegło znaczenia ewaluacji w tej sprawie.

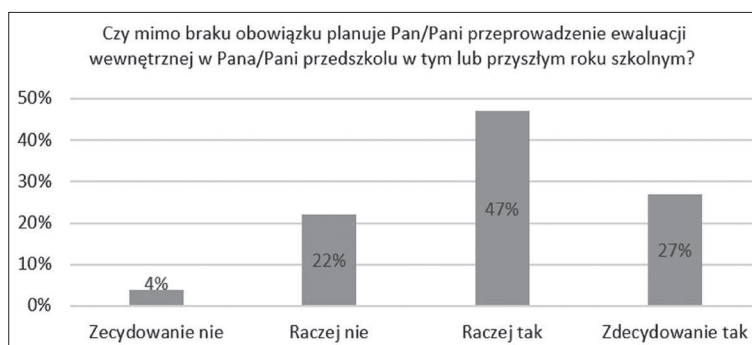
7. Znaczenie ewaluacji w organizacji pracy przedszkola

Zdecydowana większość osób badanych (80%) zadeklarowała, że wyniki ewaluacji zewnętrznej były przez nie uwzględniane w odniesieniu do podejmowania decyzji odnoszących się do placówki przedszkolnej (wykres 8). Można mieć nadzieję, że uzyskane informacje okazały się w mniejszym lub większym stopniu przydatne w kontekście organizacji pracy tych placówek, a uwzględnienie wyników ewaluacji wynikało z potrzeby wprowadzenia zmian, nie tylko z obowiązku wprowadzenia w życie rekomendacji wymienionych w raporcie z ewaluacji.



Wykres 8. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy wyniki ewaluacji zewnętrznej były przez Pana/Panią brane pod uwagę podczas podejmowania decyzji dotyczących przedszkola?”

Przyglądając się uzyskanym wynikom, należy zauważyć, że niemal jedna czwarta badanych planuje kontynuowanie realizacji procesu ewaluacji wewnętrznej pomimo braku prawnego wymogu jej prowadzenia (wykres 9).



Wykres 9. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: „Czy mimo braku obowiązku planuje Pan/Pani przeprowadzenie ewaluacji wewnętrznej w Pana/Pani przedszkolu w tym lub przyszłym roku szkolnym?”

Z jednej strony wskazana na wykresie liczba wydaje się stosunkowo niewielka, z drugiej – zapytano tutaj o działanie, które w świetle nowego rozporządzenia jest opcjonalne i nieobowiązkowe. W tym kontekście ponad 26% odpowiedzi twierdzących może okazać się całkiem dużą liczbą wskazań, świadcząca o tym, że jedna czwarta badanych dyrektorów i dyrektorek wyraźnie dostrzega profity wynikające z realizacji ewaluacji wewnętrznych.

Wnioski

Wśród najważniejszych wątków, jakie pojawiły się w odniesieniu do uzyskanych wyników badań, warto szczególnie zaakcentować, iż:

- W kontekście „ilościowym”: niemal połowa osób badanych brała udział w ewaluacji swojej placówki jeden raz lub więcej razy.
- Dwie, niemal identyczne liczbowo, grupy wskazywały na pozytywne oddziaływanie lub na brak oddziaływania ewaluacji zewnętrznych na poprawę przebiegu procesów i efektów dydaktyczno-wychowawczych.
- Ze stwierdzeniem „ewaluacje zewnętrzne przedszkolu przyczyniły się do zwiększenia wpływu dzieci na realizowane w przedszkolu procesy wychowawczo-dydaktyczne” zgodziło się około jednej czwartej osób badanych.
- Ponad połowa badanych wskazywała na to, że przeprowadzone ewaluacje zewnętrzne nie przyczyniły się do wzrostu zaangażowania rodziców dzieci w realizowane w przedszkolu procesy wychowawczo-dydaktyczne.
- Prawie połowa badanych dyrektorów i dyrektorek wskazywała na pozytywną rolę ewaluacji zewnętrznych w kontekście zwiększenia wpływu nauczycieli na decyzje podejmowane w szkole.
- Niemal połowa osób badanych była zgodna co do tego, że ewaluacje zewnętrzne przysłużyły się rozwojowi współpracy ze środowiskiem lokalnym placówek przedszkolnych.

- Jedynie jedna piąta ankietowanych wskazała na wzmocnienie autonomii przedszkola w wyniku ewaluacji zewnętrznych przeprowadzonych w placówce.
- Niemal jedna czwarta badanych zauważyła pozytywną rolę ewaluacji zewnętrznych we wzmacnianiu ich pozycji decyzyjnej w relacjach z organem prowadzącym.
- Na pozytywne skutki oddziaływania ewaluacji zewnętrznych w kontekście wzmocnienia pozycji dyrektora/dyrektorki przedszkola w relacjach z kuratorium zwróciła uwagę ponad jedna czwarta badanych.

Podkreślmy jeszcze raz, iż celem przeprowadzonego badania było poznanie opinii prezentowanych przez dyrektorki i dyrektorów przedszkoli (nie odnosiło się ono szczególnie do faktycznych sposobów realizacji ewaluacji zewnętrznych w przedszkolach). W związku z tym, wobec analizy i interpretacji uzyskanych wyników należy przyjąć ostrożną i krytyczną postawę. Trzeba mieć na uwadze m.in. wielość strategii przeprowadzenia badań ewaluacyjnych przez zewnętrznych wizytatorów, które niekiedy mogły być bliższe kontrolom lub pseudoewaluacjom (Niemierko, 2021) niż ewaluacjom i oddziaływać na ostateczną ocenę tego procesu. Poza tą kwestią pojawia się tu jeszcze więcej wątków wartych analizy, dotyczących choćby realnych, nieujętych w oficjalnej dokumentacji skutków przeprowadzanych ewaluacji zewnętrznych czy innych kwestii wynikających ze złożonych relacji między edukacją i polityką.

Interpretując wyniki badania, należy zwrócić uwagę na relację między uczestnictwem w ewaluacjach zewnętrznych dyrektorów i dyrektorek przedszkoli a oceną ich skutków dla funkcjonowania przedszkola. Doświadczenia płynące z wielokrotnego udziału w tym procesie są czynnikiem istotnie różnicującym opinie badanych. Osoby częściej doświadczające ewaluacji zewnętrznych częściej wskazywały także na znaczenie ewaluacji w poprawie pracy przedszkola. Może to być związane na przykład ze stopniowym, korzystnym dla pracy placówki, procesem uczenia się tego, w jaki sposób wykorzystać wyniki ewaluacji zewnętrznych. Zagadnienia te są warte szerszej refleksji i pogłębienia za pomocą przyszłych badań empirycznych.

Bibliografia

- Ciak, N. (2014). *Analiza spełniania wymagań „Uczniowie są aktywni” w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych na podstawie ewaluacji zewnętrznej przeprowadzonej w roku szkolnym 2013/2014*. W: G. Mazurkiewicz (red.), *Jakość edukacji. Dane i wnioski z ewaluacji zewnętrznych przeprowadzonych w latach 2013–2014*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 91–108.
- Danielewicz, A. (2020). *Metody aktywizujące w wychowaniu przedszkolnym*. *Zeszyty Naukowe WSG*, 36(5(2020)), 73–89.
- Gromkowska-Melosik, A. (2018). *Feminizacja zawodu nauczycielskiego – „różowe kołnierzyki” i paradoksy rynku pracy*. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 2(25), 75. <https://doi.org/10.12775/PBE.2017.020>

- Herman, D. (2012). *Jakość pracy przedszkola i jego rola w intensyfikacji oddziaływań opiekuńczych, wychowawczych, dydaktycznych i korekcyjnych*. Nauczyciel i szkoła, 2(52), 67–74.
- Jaskuła, S. (2018). *Ewaluacja społeczna w edukacji*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Jaworska, B. (2009). *Teoretyczne podstawy edukacji wczesnoszkolnej*. Wydawnictwo Naukowe Novum.
- Korporowicz, L. (red.). (1997). *Ewaluacja w edukacji*. Oficyna Naukowa.
- MacDonald, J. B. (1974). *An evaluation of evaluation*. The Urban Review, 7(1), 3–14. <https://doi.org/10.1007/BF02223199>
- Matyjas, B. (2013). *Lokalna i globalna przestrzeń życia dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim*. Kultura – Historia – Globalizacja, 13, 57–67.
- Mazurkiewicz, G. (Red.). (2012a). *Jak być jeszcze lepszym? Ewaluacja w edukacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Mazurkiewicz, G. (2012b). *Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Mazurkiewicz, G. (red.). (2015). *Jak budować dobrą szkołę? Potencjał i bariery ewaluacji w oświacie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Mizerek, H. (2016). *Ewaluacja edukacyjna w Polsce. Trajektorie, perspektywy i dylematy rozwoju*. Zarządzanie publiczne, 1(33), 1–16.
- Mizerek, H. (2017). *Ewaluacja edukacyjna: Interdyskursywne dialogi i konfrontacje*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Niemierko, B. (2021). *Diagnostyka edukacyjna*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Patton, M. Q. (2011). *Developmental evaluation: Applying complexity concepts to enhance innovation and use*. Guilford Press.
- Szymczyk, L. (2012). *Przemiany w teorii i praktyce wychowania przedszkolnego*. Nauczyciel i szkoła, 2(52), 27–40.
- Zyzik, E. (2009). *Wybrane zagadnienia z pedagogiki przedszkolnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego.